

Wojciech J. Cynarski

Cywilizacja życia : rozważania moralne Jana Pawła II

Idō - Ruch dla Kultury : rocznik naukowy : [filozofia, nauka, tradycje wschodu,
kultura, zdrowie, edukacja] 6, 321-323

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE KSIĄŻEK I IMPREZ NAUKOWYCH / REVIEWS OF BOOKS AND SCIENTIFIC ENTERTAINMENT ARTYKUŁY RECENZYJNE I SYLWETKI NAUKOWE / REVIEWS ARTICLES & SCIENTIFIC FIGURES

WOJCIECH J. CYNARSKI

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów, Polska

Cywilizacja życia. Rozważania moralne Jana Pawła II / Civilization of life. John Paul II's moral considerations

Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, Znak, Kraków 2005, ss. 174.

Zmarły tego roku Wielki Papież w swej ostatniej książce [Jan Paweł II 2005] przedstawia jakże aktualne na przełomie tysiącleci rozważania moralne. Nie jest to książka *stricte* naukowa, politologiczna lub teologiczna. Łączy raczej przemyślenia i poglądy Ojca św., dotyczące Europy i współczesnego świata na przełomie XX i XXI wieku, syntetyzując dość spójną wizję głęboko humanistycznej, personalistycznej cywilizacji życia. W ten sposób stanowi swego rodzaju odpowiedź Jana Pawła II na fundamentalne pytania dzisiejszego człowieka, polemikę z różnymi ideologiami i jednocześnie fragment testamentu wielkiego papieża. Punktem wyjścia jej do napisania były rozmowy z dwoma polskimi filozofami – ks. J. Tischnerem i K. Michalskim, odbyte w Castel Gandolfo w 1993 roku.

Należy zaznaczyć, że dorobek Jana Pawła II jest znaczący także dla nauki. Chociażby na gruncie nauk o kulturze fizycznej uwzględniają go m.in. S. Kowalczyk, J. Kosiewicz, M. Ponczek, Z. Dziubiński, A. Pawłucki i A. Szyszko-Bohusz. Warto także zwrócić uwagę, że w humanistyce, a w szczególności w antropologii filozoficznej personalizm (nie tylko w ujęciu chrześcijańskim) stanowi już nowy ontologiczny i aksjologiczny standard, czy wręcz paradygmat.

W swej książce Papież podejmuje szereg istotnych – jednocześnie podstawowych i trudnych – zagadnień, jak: problem zła i wyznaczonej mu przez Opatrzność miary (ideologie zła i *Ewangelia* odkupienia), pytania o wolność i odpowiedzialność, kwestie ojczyzny i narodu, tożsamość cywilizacji europejskiej i rozważania o demokracji. Całość zamyka bardzo osobiste zakończenie – refleksja o zamachu z dnia 13 maja 1981 r. Rozmowa ze Stanisławem Dziwiszem jest w pewnym sensie świadectwem cudownego ocalenia Ojca św.

Do XX-wiecznych ideologii zła zaliczone zostały: 1) niemiecki nazizm, 2) sowiecki komunizm zwany „realnym socjalizmem” oraz 3) ideologia fałszywie rozumianych praw człowieka i poprawności politycznej. W trzecim przypadku rzecz dotyczy nacisków na regulacje prawne, które uderzają w rodzinę (jej tradycyjny model), więc bezpośrednio w człowieka [Jan Paweł II 2005, s. 20]. Ideologie te wynikają z ontologii, w której nie ma miejsca dla Boga, najwyższego Dobra. Nie ma więc miejsca dla obiektywnego zła. Papież nie mówi jednak o osobowej postaci zła, lecz o złu jako niedostatku dobra. Kościół poprzez jednoznaczne wskazanie na zło pragnie jego przewyciężenia, ukazując ku temu możliwości. Nadzieją dla człowieka jest odkupienie – *Ewangelia* jest Dobrą Nowiną o dziele Chrystusa [por.: Jan Paweł II 1994]. Z drugiej jednak strony Bóg nie zwalnia człowieka z odpowiedzialności za jego duchowy rozwój. **Odkupienie jest zwycięstwem zadany człowiekowi.** „Człowiek podejmuje je, wchodząc na drogę życia wewnętrznego, to znaczy na drogę świadomej pracy nad sobą – tej pracy, w której Mistrzem jest Chrystus” [Jan Paweł II 2005, s. 33]. Sformułowanie to nasuwa skojarzenia z Drogą wskazywaną przez mistrzów azjatyckich systemów ascezy i psychofizycznego doskonalenia [Cynarski 2004].

W rozdziale „Wolność i odpowiedzialność” biskup Rzymu daje odpowiedź piewcom bezwarunkowej wolności jednostki. Stwierdza, że „prymitywna forma liberalizmu” promuje ideę wol-

ności bez odpowiedzialności etycznej. W pokrewnym liberalizmowi utylitarystycznym poszukuje się korzyści osobistej lub kolektywnej, gubiąc godziwość dobra (*bonum honestum* św. Tomasza) i środków jego osiągania. Jan Paweł II powtarza tu swe moralne refleksje za wcześniejszymi obszernymi studiami z etyki personalistycznej [Wojtyła 1983; 1994].

Rozdział „Myśląc ojczyzna...” poświęcony jest pojęciom ojczyzny i patriotyzmu, narodu i państwa oraz wzajemnych relacji narodu i kultury. Oczywiście decydującą rolę odgrywają tu tożsamość kulturalna i historyczna, język i religia. U Jana Pawła II pojawia się także odniesienie do Boga Ojca i wiecznej ojczyzny, której jednak nie przeciwstawia on tej doczesnej. Kieruje jedynie naszą myśl ku eschatologii i spojrzeniu na kulturowe dziedzictwo (narodu, Europy, ludzkości) jako dane przez Boga. Ojczyzna jest wspólnym dobrem i wielkim obowiązkiem. Patriotyzm jako miłość ojczyzny „przyznaje wszystkim innym narodom takie samo prawo jak własnemu, a zatem jest drogą do uporządkowanej miłości społecznej” [Jan Paweł II 2005, s. 73]. Kraje Europy Zachodniej są dzisiaj – jak wskazuje Autor *Pamięci i tożsamości* – na etapie ‘posttożsamości’. Z kolei w polskiej tradycji dostrzega on pluralistyczny, ‘jagielloński’ wymiar polskości, z narodową i religijną różnorodnością [ibid., s. 91–92].

Następnie nawiązując do korzeni europejskiej kultury i cywilizacji wielki Polak akcentuje rolę i wyjaśnia misję Kościoła. Nie przypadkowo patronami Europy ogłoszeni zostali święci Benedykt, Cyryl i Metody. Ewangelizacja Europy toczyła się równoległe torami tradycji łacińskiej i prawosławnej, służąc rozwojowi kultur rodzimych i nadając nową formę dziedzictwu starożytności. Oświeceniowe i współczesne odrzucanie chrześcijaństwa Jan Paweł II nazywa prawdziwym ‘kulturowym dramatem’ [ibid., s. 102]¹. Człowiek bez Chrystusa nie może osiągnąć pełni człowieczeństwa. Odrzucenie nauczania Chrystusa otwiera drogę dla zła, pojawiającego się we wspomnianych wcześniej ideologiach.

Europa stanowiła centrum ewangelizacji świata. Europejskie oświecenie zaowocowało okrucieństwami rewolucji francuskiej, ale także przyniosło „dobre owoce, jak idee wolności, równości i braterstwa, które – jak wiadomo – są zakorzenione w Ewangeliu” [ibid., s. 111]. Wobec częściowej laicyzacji Starego Kontynentu, Kościół tym bardziej powołany jest do ciągłego realizowania ewangelizacyjnej misji, służąc jednocześnie Bogu i człowiekowi. Zachęca do tego magisterium II Soboru Watykańskiego. Europa na przełomie tysiącleci jawi się niestety jako kontynent moralnych spustoszeń [Jan Paweł II 1994; 2005, s. 124–125; por.: Cynarski 2003].

O współczesnej demokracji Ojciec św. mówi wskazując jednocześnie na znakomite możliwości, jakie ona otwiera dla budowania społecznej sprawiedliwości, jak i na zagrożenia z nią związane. Zarówno monarchia, arystokracja i demokracja mogą służyć „realizowaniu tego, co jest istotnym celem władzy, to znaczy dobra wspólnego. Koniecznym założeniem każdego rozwiązania jest jednak poszanowanie fundamentalnych norm etycznych” [Jan Paweł II 2005, s. 136]. Autor tych słów przywołuje Arystotelesa, dla którego ‘polityka’ była tożsama z etyką społeczną. Otóż potwierdzony przez Chrystusa Dekalog jest pochodzącym od Boga kodeksem moralnym, który powinien stanowić podstawę wszelkiego stanowionego przez ludzi prawa. Prawo, jako „rozporządzenie rozumu” [Tomasz z Akwinu 1986], zasadza się na prawdzie bytu – o Bogu, człowieku i rzeczywistości stworzonej. Tak więc, w świetle przytoczonej argumentacji, nie do przyjęcia jest prawo do aborcji. „Parlamenty, które stanowią i promulgują podobne prawa, muszą być świadome tego, że przekraczają swoje kompetencje i pozostają w jawnym konflikcie z prawem Bożym i z prawem natury” [Jan Paweł II 2005, s. 140].

Jan Paweł II pisze o historycznym dorobku i kulturowym wkładzie Polski i Polaków do zjednoczonej Europy [ibid., s. 141–148]. Wyraża też obawy o negatywny wpływ pewnych zachodnich antywartości na społeczeństwa krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Europa potrzebuje pamięci o tym co prawdziwe, dobre i piękne, o swych korzeniach, które warunkują tożsamość. Papież stawia także kwestię pamięci i tożsamości samego Kościoła. Kościół zachowuje pamięć o człowieku od początku, od jego stworzenia. Także, oczywiście, o swej chrześcijańskiej tradycji minionych dwóch tysiącleci. Dwudziesty piąty rozdział poświęcony jest „wertykalnemu wymiarowi dziejów Europy”. Zdaniem Autora omawianej książki historia człowieka ma głębszy sens, który określa on mianem ‘wymiaru wertykalnego’ lub transcendentnego. Historię piszą wspólnie ludzie i Bóg. Wskazuje na to zarówno Biblia (Stary i Nowy Testament) i nauczanie II Soboru

¹ Jedynie staroparadygmatyczny, redukcjonistyczny scjentyzm przeciwstawia wiarę i etykę nauce. Por.: Encyklika *Fides et Ratio* i inne prace [Jan Paweł II 1994; 1996; Życiński 1983; 1996].

Watykańskiego. Najgłębszy sens historii „znajduje pełne wyjaśnienie w Chrystusie, Bogu-Człowieku. Chrześcijańska nadzieja sięga poza granicę czasu” [ibid., s. 160]. Chrystus nadał cierpieniu nowy sens, stając się wyzwoleniem, wywodząc owoce dobra z bólu, którego powodem może być zło. Odnosi się to, jak wskazuje Papież, do „ogromnego zła społecznego i politycznego, jakie wstrząsa współczesnym światem i rozdziera go: zła wojen, zniewolenia jednostek i narodów, zła niesprawiedliwości społecznej, deptania godności ludzkiej, dyskryminacji rasowej i religijnej, zła przemocy, terroryzmu, tortur i zbrojeń...” [ibid., s. 172].

Jego Świątobliwość występuje zdecydowanie przeciw przejawom cywilizacji śmierci, przeciw patologiom współczesnego, globalizowanego świata [Cynarski 2003]. Nie podaje jednak łatwych recept na uzdrowienie podupadłej kultury moralnej Europy i cywilizacji Zachodu. Budowanie nowej europejskiej i ogólnoludzkiej cywilizacji życia, dobra i miłości powinno się rozpocząć w ludzkich sercach i umysłach, od decyzji i świadomego, wytrwałego dążenia drogą wskazaną przez Chrystusa – moralnego życia (codziennych wyborów dobra), uczestniczenia w dziełach stworzenia (stwarzania) świata i odkupienia, a zwłaszcza duchowego wzrostu. Nauczanie Kościoła, a w szczególności samego Jana Pawła II może być w tym jak najbardziej pomocne.

Jak wskazał Aleksander Hall [2005], „Jan Paweł II był najwybitniejszym rzecznikiem sporu o wartości, na jakich opierać się ma współczesny świat. Wynik tego sporu wcale nie jest przesądzony, a na ziemiach, które były kolebką chrześcijaństwa, strona, z którą utożsamiał się Jan Paweł II, jest w defensywie”. Papież broni nienaruszalności ludzkiego życia od poczęcia do naturalnej śmierci i dokonuje rozrachunku z dorobkiem ideowym oświecenia. Dostrzega też niebezpieczeństwo oderwania ustroju demokratycznego i jego instytucji od wartości moralnych. Dorosz [2005] zwraca uwagę, że miraż moralnej autonomii człowieka i odrzucenie Boga prowadzą do powstawania antyludzkich ideologii.

Czy demokratyczny Zachód odważy się przekroczyć próg nadziei, aby odzyskać swą tożsamość i sięgnąć po personalistyczny, chrześcijański kanon cywilizacji życia? Taka właśnie droga, stanowiąca niewątpliwie trudny wybór, może być drogą każdego człowieka dążącego do pełni człowieczeństwa. Tym bardziej może to być zadanie dla współczesnych wojowników moralnych dróg, którym Papież – europejski i chrześcijański Wojownik Prawdy – dał przykład swego życia.

BIBLIOGRAFIA

1. Cynarski W.J. (2003), *Globalizacja a spotkanie kultur*, Wyd. UR, Rzeszów.
2. Cynarski W.J. (2004), *Teoria i praktyka dalekowschodnich sztuk walki w perspektywie europejskiej*, Wyd. UR, Rzeszów.
3. Dorosz K. (2005), *Przebudzenie*, „GW”, nr 60, s. 29.
4. Hall A. (2005), *Cywilizacja życia, cywilizacja śmierci*, „GW”, nr 81, s. 11.
5. Jan Paweł II (1994), *Przekroczyć próg nadziei. Jan Paweł II odpowiada na pytania Vittoria Messori*, KUL, Lublin.
6. Jan Paweł II (1996), *Encykliki Jana Pawła II (t. 1–2)*, Wyd. M, Kraków.
7. Jan Paweł II (2005), *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przelomie tysiącleci*, Znak, Kraków.
8. Tomasz z Akwinu (1986), *Suma teologiczna*, (tłum. o. Pius Belch OP) Londyn.
9. Wojtyła K. (1983), *Elementarz etyczny*, TN KUL, Lublin.
10. Wojtyła K. (1994), *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, TN KUL, Lublin (seria: Człowiek i moralność 4).
11. Życiński J. (1983), *Język i metoda*, Znak, Kraków.
12. Życiński J. (1996), *Elementy filozofii nauki*, Biblos, Academica, Tarnów.

It is a review article about Jahn Paul II's book *Pamięć i tożsamość* (Memory and Identity). The book's autor writes on his personalistic conception of the "Civilization of life".